

การละเล่น ของ เด็กไทยมุสลิม ภาคใต้

ประมุล อุทัยพันธุ์

คำนำ

"เด็กปัตตานีชอบเล่นอะไร
ในอดีต" ...นี่คือคำถามหนึ่ง ใน
จำนวนหลายคำถาม ที่มีผู้สนใจ
อยากทราบ เพื่อศึกษาข้อมูลด้าน
สังคมท้องถิ่น ซึ่งอาจจะยังประโยชน์
แก่การวิเคราะห์ อันจะนำไปสู่เป้า-
หมายตาม เจตนารมณ์ของผู้สนใจใน
เรื่องนี้

กล่าวโดยทั่วไป การเล่น
ของเด็กนั้นย่อมมีรูปแบบ ซึ่งพอจะ
จำแนกได้ คือ รูปแบบตามสมัยนิยม
รูปแบบที่ถ่ายทอดจากอดีต รูปแบบ
เฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้ง 3 รูป-
แบบนี้ ย่อม เคล้าคละปะปนกันในวิถี
ทางการเล่นของเด็ก ไม่ว่าจะในท้องที่
ใด หรือยุคใดสมัยใด

การเล่นของเด็กปัตตานีใน

สมัยอดีต เมื่อ 5-60 ปีที่ผ่านมา
ก็มีรูปแบบดังกล่าวเช่นกัน แต่การ
เล่นใดจะอยู่ในรูปแบบใดนั้น เชิญ
ท่านผู้อ่านลองพิจารณาดูเอาเอง
โดยผู้เขียนเพียงนำการเล่นบาง-
อย่างของเด็กปัตตานีที่ชอบเล่นใน
สมัยนั้น มาถ่ายทอดให้ท่านได้รับ-
ทราบ

ผู้เขียน

แหมและปุมง

“แหมและปุมง” เป็นภาษามลายูถิ่น
แปลว่า “กลิ้งพรก” หรือ “กลิ้งกะลา”
(แหมและ-กลิ้ง ปุมง-พรก หรือ กะลา
มะพร้าว)

อุปกรณ์การเล่น

กะลามะพร้าวตัวเมีย ทะลวงกัน
ออกให้เป็นรู (เพื่อหยางกะลาวางบนพื้น
ได้สนิท) คนละ ๑ ใบ

เส้นขีคบนพื้นดิน ๑ เส้น เส้นนี้
เรียกว่า “น้ำ” หรือ “น้ำเกย” (เส้นกำ-
หนกระยะ)

วิธีเล่น

เป็นการเล่นของเด็กไทยมุสลิม
เท่านั้น เล่นได้ทั้งหญิงและชาย มีการ
จับคู่แล้วแบ่งเป็นพวก พวกละประมาณ
๓-๘ คน ใช้พื้นดินที่มีบริเวณกว้าง
ขวางและราบเรียบพอสมควร พวกใด
เป็นฝ่ายเริ่มเล่นก่อนหรือหลัง ตัดสิน
กันด้วยการจับไม้สั้นไม้ยาว

ฝ่ายเริ่มเล่นก่อน หรือนัยหนึ่ง
เรียกว่า “ฝ่ายขึ้น” จะเอากะลาของตน
แต่ละคนไปวางหงายตรงเส้นน้ำเกย เว้น
ระยะห่างจากกะลาแต่ละใบประมาณ ๒
ศอก ส่วนอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งนัยหนึ่ง
เรียกว่า “ฝ่ายลง” นั้น ก็วางหงายกะลา
ของตนแต่ละใบ ในลักษณะเป็น
แนวตรงและระยะห่างระหว่างกะลาเช่น
เดียวกับของฝ่ายขึ้น การวางกะลาต้อง
วางให้ตรงกับคู่ของตนที่ได้จับคู่กันไว้
แล้ว ระยะห่างจากแถวกะลาทั้งสอง
ประมาณ ๓ วา

เมื่อต่างวางกะลาเรียบร้อยแล้ว
ฝ่ายขึ้นก็ไปยืนคร่อมกะลาของตน ใช้
สันเท้าหนีบกะลาไว้หันหลังให้กับแถว
๗๖ รุสมิแล

กะลาของฝ่ายลง จากนั้น ฝ่ายขึ้นแต่ละ
คนก็ใช้สันเท้าหรือตะแคงฝ่าเท้าข้าง
หนึ่งข้างใดสะกดข้างกะลาอย่างแรง
ให้กลิ้งไปข้างหลัง เพื่อให้กะลาของ
ตนกลิ้งเข้าไปหาแถวกะลาของฝ่ายลงที่
วางอยู่ กะลาของใครกลิ้งไปหยุดตรง
ไหน ตรงนั้นถือเป็นจุดวางกะลาที่จะเปิด
เกมเล่นต่อไปตามขั้นตอนซึ่งเจ้าของ
กะลาต้องใช้ขอบกะลาขีดพื้นดินตรง
นั้นพอเป็นเครื่องหมาย

หากกะลาใครกลิ้งไปแล้ว แทนที่
จะหงาย กลับกลายเป็นคว่ำ เจ้าของกะลา
ใบนั้น ต้องนำกะลาของตนมาสะกด
ใหม่ที่เส้นน้ำเกย

เมื่อกะลาฝ่ายขึ้นวางหงายอยู่ทุก
ใบแล้ว เจ้าของกะลาที่ใช้ฝ่าเท้าวางบน
กะลาที่หงาย จิกปลายนิ้วเท้าให้หนีบ
ของกะลาขขึ้น แล้วทอยกะลาด้วยเท้า
ให้ไปกระทบกะลาของฝ่ายลงที่วางอยู่คู่
ใครคู่มัน จะสับคู่กันไม่ได้

การทอยกะลาด้วยเท้านั้น ถ้า
กะลาที่ตนกลิ้งมาอยู่ใกล้กับกะลาของ
คู่ของตนก็ขึ้นกับที่ทอยได้สะดวก แต่
ถ้าวระยะกะลาของตนกับกะลาของ
คู่ของตนห่างไกล ก็มีสิทธิ์ก้าวเท้าข้างที่

ไม่ได้หนีบกะลาออกไปได้ ๑ ก้าว แล้ว
เท้าอีกข้างหนึ่งก็ทอยกะลาออกไป

ถ้าคนใดทอยไม่กระทบกะลาของ
คู่ของตน ก็ถือว่าคนทอย “ตาย” จะ
“เป็น” ขึ้นมาได้ ต้องให้พวกเดียวกัน
ที่ทอยกะลาถูก มาทอย “ช่วย” ให้โดย
ใช้กะลาของตนไปวางตรงจุดกะลาของ
ผู้ตาย แล้วทอยไปยังคู่ของผู้ตาย ถ้า
กระทบ ผู้ตายก็กลับเป็นขึ้นมาได้ แต่ถ้า
ไม่กระทบ ผู้มาช่วยก็ต้องตายไปอีกคน
และเป็นหน้าที่ของผู้เป็นคนอื่น ๆ ซึ่ง
เป็นพวกเดียวกัน มาช่วยแก้ไขให้ หาก
ช่วยไม่ได้หรือตายกันหมด พวกฝ่ายลง
ก็จะกลับเป็นฝ่ายขึ้นบ้าง แล้วเปิดเกม
เริ่มต้นเล่นกันใหม่

ขั้นตอนของการเล่น ถัดจากการ
ใช้เท้าทอยกะลาของคนให้กระทบกะลา
ของฝ่ายตรงกันข้ามครบคู่แล้ว ฝ่าย
ขึ้นก็นำกะลาของตนมาที่เส้นน้ำเกยอีก
ครั้ง โดยยื่นหันหน้าไปทางแถวกะลา
ของอีกฝ่าย แล้วต่างคนต่างใช้มือจับ
กะลาของตนให้คว่ำลง ทอยไปให้ถูก
กะลาของคู่ของตน ถ้าไม่ถูก กะลาของ
ตนอยู่ตรงไหน ก็มีสิทธิ์ใช้ปลายเท้าเตะ
กะลาของตนให้ไปกระทบคู่ได้อีกครั้ง

ถ้าเตะแล้วก็ยังไม่ถูก ก็ถือว่าตาย ต้องให้พวกเดียวกันช่วยแก้ไขให้เป็น ทำนองเดียวกับขั้นตอนที่เล่นมาตอนแรก

ถัดจากการทอยด้วยมือแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็เริ่มที่เส้นน้ำเกยอีก คราวนี้ฝ่ายขึ้นซึ่งยืนหันหน้ามาทางฝ่ายลง จะแหงนหน้าตั้งเป้า ถือกะลาเดินตรงไปยังกะลาของกลุ่มของตน แล้วยกกะลาขึ้นเสมอหน้า ปล่อยกะลาของตนให้ตกลงมากระทบกับกะลาของกลุ่มของตน ขั้นตอนตอนนี้ อาศัยการคำนวณระยะทาง และจุดวางของกะลาของกลุ่มของตน เพราะกะลาที่ห้ามกับหมามอง จนกว่าจะปล่อยกะลาให้หลุดจากมือมาแล้ว ส่วนการเป็น การตาย และการช่วย ก็คงปฏิบัติกันเช่นเดิม

ขั้นตอนการเล่นขั้นสุดท้าย ฝ่ายขึ้นไม่ต้องไปยืนที่เส้นน้ำเกย แต่จะยืนอยู่ใกล้กับกะลาของกลุ่มของตน และต้องยืนหันหลังให้กะลา ต่างขา ย่อเข้า แอ่นหลัง พร้อมกับจับกะลาของตน ยกขึ้นสูงข้ามศีรษะของตน แล้วปล่อยกะลาให้ตกลงมาทางเบื้องหลัง กะให้กระทบกับกะลาของกลุ่มของตน ที่วางอยู่เบื้องหลังที่ตนยืนอยู่ ขั้นตอนตอนนี้ นอกจากอาศัยการคำนวณแล้ว ต้องอาศัยการตัดสินใจด้วย คนใดที่เอาอ่อน แอ่นได้มาก ก็มีโอกาปล่อยกะลาให้ตกลง เป้าหมายได้มาก เพราะกติกาอนุญาตให้เอี้ยวตัวเอียงคอและขำเลียงดูได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่พวกเดียวกัน ก็คงมีเช่นเดียวกับขั้นตอนอื่น ๆ ที่ผ่านมาแล้ว

สรุปแล้ว การเล่น “แจมและปุมง” มีด้วยกัน ๔ ขั้นตอน คือ

๑. กลิ้งกะลาด้วยการใช้เท้า สะกิด แล้วทอยกะลาด้วยเท้า

๒. ทอยกะลาด้วยมือ รวมทั้งการใช้เท้าเตะกะลา

๓. แหงนหน้าเดินไปปล่อยกะลา

๔. แอ่นหลังปล่อยกะลา

เมื่อครบทุกขั้นตอน ก็ถือเป็นการชนะ รางวัลของผู้ชนะก็คือ การเอากะลาเคาะหัวเข้าผู้แพ้ซึ่งเป็นคู่ของตน จะเคาะกี่ที ขึ้นอยู่กับการตกลงกันก่อนเล่น หากเปิดเกมเล่นกันใหม่ ฝ่ายชนะก็เป็นฝ่ายขึ้น และฝ่ายแพ้ก็เป็นฝ่ายลงเสมอไป

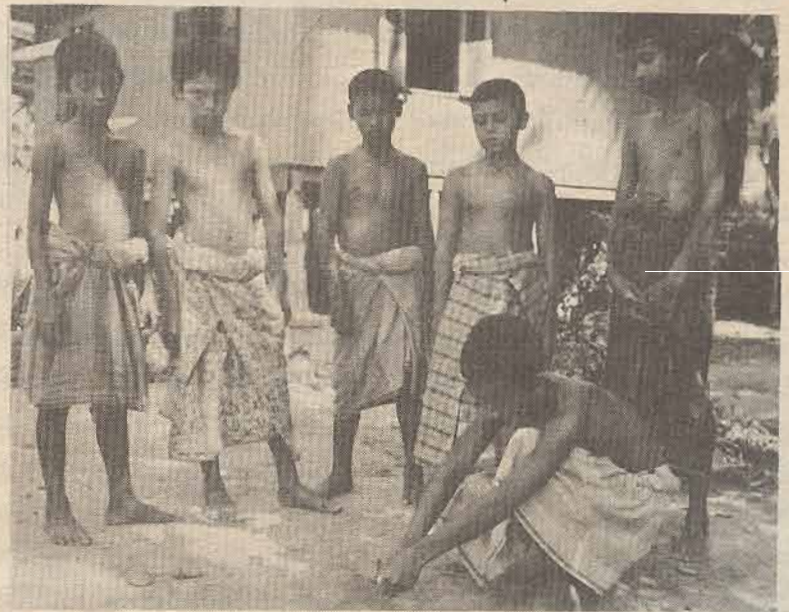
ข้อสังเกต

การเล่นนี้ นิยมกันมากในหมู่เด็กไทยมุสลิม เด็กไทยพุทธไม่ค่อยสนใจเล่น แต่เป็นฝ่ายสนใจดูเสียมากกว่า

กะลาที่ใช้เล่นนั้น จะเลือกกะลาที่ทรงงาม นำมากระทุ้งด้วยไม้ ทะลวงกันให้เป็นรูกว้างและกลมงาม ขัดเกลาคัดแต่งให้เรียบร้อย เล่นแล้วเก็บแขวนไว้กับตะปูข้างฝา สะดวกในการหยิบใช้เล่นทุกครั้ง

การเล่นมักจะเล่นตอนกลางคืน ในคืนเดือนหงาย สถานที่เล่นก็เป็นลานบ้าน

ปัจจุบันนี้ “แจมและปุมง” ไม่ปรากฏให้เห็นเสียแล้ว

ลูกทราย

อุปกรณ์การเล่น

- ลูกทราย คนละ ๑ ลูก

- หลุมกลม ๑ หลุม เส้นผ่าศูนย์กลางปากหลุมประมาณ ๕ ซม. ลึกประมาณ ๔-๖ ซม. ซึ่งจุดบนพื้นดินที่มีบริเวณราบเรียบพอสมควร

เส้นตรงขีดบนพื้นดิน ห่างจากหลุมประมาณ ๒ วา ๑ เส้น เส้นนี้เรียกว่า “น้ำ” หรือ “น้ำเกย”

ลักษณะอุปกรณ์

ลูกทราย คือ ลูกหินเกลี้ยงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ ซม. มีเส้นสีเล็ก ๆ ๒-๓ เส้นคาดตัดกัน โดยรอบ สีที่คาดได้แก่สีเขียว แดง น้ำเงิน น้ำตาล กล่าวกันว่า ลูกทรายเป็นสินค้านำมาจากเมืองจีน

วิธีเล่น

เล่นเป็นกลุ่ม เฉพาะเด็กผู้ชาย ทั้งไทยพุทธและมุสลิม กลุ่มละประมาณ ๓-๕ คน โดยจะพิจารณาฝีมือทัดเทียมเป็นเกณฑ์ด้วย

ผู้เล่นทุกคนไปยืนที่น้ำเกย (น้ำเกย คือ เส้นกำหนดระยะ) ทอยลูกทรายไปหาหลุมตามลำดับ โดยพยายามให้ลง

หลุม หรือใกล้หลุมมากที่สุด

(การเล่นลูกทรายนี้ เป็นการเล่นที่นับแต้มด้วย แต้มเต็มมี ๑๐ แต้ม แต่ในการเรียกไม่เรียกว่าแต้ม เช่น ๕ แต้ม ๖ แต้ม กลับเรียกว่า หลุม ๕ หลุม ๖ หลุม ใดลงหลุมก่อน ถือว่าได้หลุม ๕ หลุม ใดลงหลุมเป็นลูกต่อไป ก็ทำให้ลูกแรกกลายเป็นหลุม ๑๐ ชนะไป โดยลูกหลังได้หลุม ๕ แทน

ส่วนลูกที่ไม่ลงหลุม ก็วัดระยะกัน จัดลำดับนับแต่ลูกใกล้หลุมที่สุด เรียงลำดับไปจนครบทุกลูกเจ้าของลูกต้องจำลำดับของตนไว้ เพื่อการเล่นต่อไป กรณีที่ลูกทอยมาแล้ว ลูกลูกอื่นทอยมากระแทกให้ห่างไปจากจุดที่วางอยู่เดิมก็ให้ถือจุดใหม่เป็นจุดวางลูก

ผู้ได้หลุม ๑๐ ซึ่งถือว่าชนะไปแล้วนั้น ก็เก็บลูกของตน ออกไปนั่งดูเพื่อน ๆ เล่นต่อไป

ผู้ที่ได้หลุม ๕ ก็นำลูกของตนไปวางไว้ที่หนึ่งทีใด ที่คิดว่าปลอดภัยจากลูกอื่นมารบกวน และตนเองมีทางทำหลุม ๑๐ ได้สะดวก การนำลูกไปวางในลักษณะเช่นนี้ ศัพท์การเล่นเรียกว่า “โยด”

ส่วนพวกที่ทอยลูกไม่ลงหลุม ก็คงวางลูกของตนไว้ตรงนั้น

การเล่นจะดำเนินต่อไป โดยเจ้าของลูกที่ใกล้หลุมที่สุดเป็นลำดับแรก จับลูกของตนทอยหรือกลิ้งลงหลุม พร้อมกับนับดัง ๆ ว่า “หลุม ๑” แล้วควักลูกออกมายิงลูกอื่นเป็น “หลุม ๒” จากนั้นก็ทอยหรือกลิ้งลูกกลับมาลงหลุม เป็น “หลุม ๓” ก่อนจะยิงลูกอื่นเป็น “หลุม ๔” ต่อไป เล่นอยู่ในลักษณะนี้จนครบหลุม ๑๐ จึงเก็บลูกไปนั่งรอในฐานะผู้ชนะเช่นกัน

ถ้าทอยหรือกลิ้งไม่ลงหลุม หรือยิงลูกอื่นไม่ถูก แต้มก็คงได้เท่าที่

ทำมาได้ และต้องจำแต้มไว้เพื่อทำแต้มต่อไป เมื่อการเล่นเรียงลำดับผู้เล่นมาจนถึงคนอีกครั้ง

สำหรับผู้ได้หลุม ๕ ที่ไปโยคอยู่นั้น จะเป็นคนสุดท้ายในจำนวนผู้เล่นทั้งหมดที่กำลังเล่นอยู่จะต้องยิงให้ถูกลูกหนึ่งลูกใดเพียงครั้งเดียว ก็ชนะ แต่ถ้าทำแต้มไม่ได้ ก็อาจจะตกเป็นผู้แพ้ได้เหมือนกัน

จะเห็นได้ว่า ในจำนวน ๑๐ แต้มนี้ แต้มเลขก็เป็นแต้มได้จากการทอยหลุม แต้มเลขคู่เป็นแต้มได้จากการยิงลูก

ลักษณะการยิงลูกนั้น ใช้นิ้วมือข้างหนึ่งจับลูกไว้ และใช้นิ้วหนึ่งนิ้วใดของมืออีกข้างหนึ่งยิงลูกออกไป

ใครทำแต้มครบ ๑๐ ก็เก็บลูกของตนออกมานั่งพัก ปล่อยให้พวกทำแต้มไม่ครบจับเข่าหมุนเวียนกันไปก่อน จนกระทั่งถึงคนสุดท้ายที่ทำแต้มได้ครบ

ฉะนั้น คงเหลืออยู่เพียงคนเดียวที่ เป็นผู้แพ้

ผู้แพ้ต้องถูกลงโทษ ศัพท์การเล่นเรียกว่า “เง็งยี่” แต่บางที่จะเรียกสั้น ๆ ว่า “เง็ง” หรือ “เง็งง”

“เง็งยี่” คือ การเอาลูกของผู้แพ้วาง แล้วผู้ชนะเรียงลำดับเป็นผู้ยิงให้กระเด็นไป ผู้ยิงต้องวางสั้นเท้าข้างหนึ่งข้างใดลงในหลุม หากลีมวาง ผู้แพ้จับผิดได้ ผู้ชนะผู้นั้นก็กลับกลายเป็นผู้แพ้แทน

เมื่อลงโทษไปแล้ว ผู้แพ้ต้องกลิ้งหรือทอยลูก จากตำแหน่งที่ลูกกระเด็นไปวางอยู่ ให้ลงหลุม ถ้าไม่ลง ลูกหยุดตรงไหน ก็ถูกทำโทษจากที่ลูกวางอยู่ตรงนั้นต่อไปไม่สิ้นสุด

บางครั้ง ลูกของผู้แพ้ที่ทอยมาหยุดอยู่ใกล้หลุมมาก จนผู้ชนะจะวางสั้นเท้าเพื่อยิงไม่ถนัด ผู้ชนะมีสิทธิ์

“จับคืบ” ได้

“จับคืบ” คือ การวางหัวแม่มือที่ปากหลุม แล้วกางนิ้ววางคืบไปยังลูกของผู้แพ้ ถ้าลูกนั้นอยู่ในรัศมีของคืบผู้ชนะก็มีสิทธิ์จับลูกวางที่ใหม่ได้ตามใจชอบ แต่ถ้าลูกอยู่นอกคืบ ผู้ชนะจะจับวางเปลี่ยนที่ไม่ได้

การลงโทษนี้ บางทีก็สร้างความเบื่อหน่ายให้แก่ผู้ชนะ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะมีการสมยอมกัน โดยแกล้งยิงลูกผิด ๆ เสียบ้าง เปิดโอกาสให้ผู้แพ้กลิ้งลูกลงหลุมได้สะดวก ทั้งนี้ เพื่อเปิดเกมการเล่นกันใหม่ต่อไป

ข้อสังเกต

พจนานุกรมได้นิยามคำ “ลูกหิน” ไว้ว่า “ลูกกลมทำด้วยหินเป็นต้น สำหรับเด็กเล่นหลุมสืบ”

หลุมสืบ มีวิธีเล่นอย่างไร เดิมเป็นการเล่นในท้องถิ่นไหน หรือของเด็กชาติใด ผู้เขียนไม่ทราบ

แต่เข้าใจว่า หลุมสืบ กับ ลูกทราย คงเป็นการเล่นอย่างเดียวกัน จะแตกต่างกันแต่การเรียกชื่อการเล่นเท่านั้น

“ลูกทราย” เป็นคำที่ผู้พูดภาษาไทยเรียกกัน ส่วนผู้ที่พูดภาษามลายูท้องถิ่น จะเรียกว่า “บูวะระฆาอ” (บูวะระ-ลูก ฆาอ-ไม่ทราบว่าเป็นอะไร)

สันนิษฐานว่า ลูกทราย คงเพี้ยนมาจาก ลูกฆาอ แต่ ฆาอ คือลูกอะไร ขอฝากท่านผู้รู้ทางภาษาได้กรุณาพิเคราะห์ดูด้วย

ปัจจุบัน การเล่น ลูกทราย ไม่มีแล้ว แม้ครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา มีผู้ทำลูกทรายเลียนแบบมาขาย โดยทำกับปูนซิเมนต์ ลูกโต ๆ ก็ไม่สร้างความสนใจให้แก่เด็ก จึงพอลดหายไป การเล่น ลูกทราย คงจะเหลือแต่เพียงภาพในอดีตเท่านั้น